

خواجه نصیر الدین طوسی

حکیم مشهور و فیلسوف بزرگ خواجه نصیر الدین طوسی آخرین دانشمندی است که ما بترتیب در قرن هفتم هجری بخوانندگان محترم معرفی میکنیم تا با مطالعه شرح احوال او، پی‌باززش واقعی افکار بلندش ببرند.

چنانکه سابقاً نیز متذکر شدیم، مقصود ما از روز نخست که قسمتی از این مجله علمی و دینی را اختصاص بشرح حال و آثار مفاخر دانشمندان اسلام دادیم، این بود که مردم مسلمان و مخصوصاً فارسی‌زبانان و بالاخص طبقه جوان را با این برادران آشنا سازیم تا اگر از وجود آنان بی‌اطلاع مانده یا کاملاً مطلع نبوده‌اند، بخوبی آگاه شوند و چنانکه میباید مفاخر علمی و ذخائر دینی خود را بشناسند.

خواجه نصیر الدین طوسی یکی از بزرگوارترین دانشمندان و حکمای اسلام و شیعه است که خود از پایه گذاران علوم و فنون عقلی و نقلی بوده، و از جمله دانشوران مشرق زمین است که مبانی علمی و خدمات و زحمات اجداد آنها در راه توسعه علم و دانش، موجب بیداری مغرب زمین در قرون وسطی و نجات مردم اروپا از ظلمت جهل و پیدایشی گردید. چنانکه شرح آن خواهد آمد.

خواجه نصیر الدین تنها دانشمند بزرگ دینی است که خوشبختانه خوانندگان کم و بیش او را میشناسند، و بعکس بسیاری از علمای اسلامی که شرح حالشان هنوز از کتب پراکنده عربی بیرون نیامده، شرح حال او را باجمال و تفصیل در نوشته‌های نویسندگان معاصر و کتابهای فارسی خوانده‌اند.

بعلاوه در خردادماه سال ۱۳۳۵ نیز دانشگاه تهران بمناسبت هفتصدمین سال درگذشت خواجه و بمنظور تجلیل از مقام علمی و خدمات ذیقیمت این مرد نامی ایران و اسلام، کنگره‌ای ترتیب داد که نمایندگان و دانشمندان بسیاری از ملل عالم مانند: پاکستان، ترکیه،

مصر ، آلمان ، عراق ، اطریش ، لبنان اندونزی ، شوروی ، انگلستان ، ایتالیا ، چین ، امریکا ، رومانی ، فرانسه ، سوئیس ؛ لهستان ، دربار واتیکان ، هندوستان ، هلند و یوگسلاوی ، در آن شرکت نمودند .

اعضاء کنگره در مدت پنجر روز به بحث و بررسی و ایراد سخنرانی پیرامون شخصیت علمی خواجه پرداخت و سپس دانشگاه تهران مجموع سخنرانیها و مقالات را بصورت کتابی بنام « یادنامه خواجه نصیرالدین » منتشر ساخت .

این سخنرانیها و مقالات مشتمل است بر : عقائد و آثار طبی خواجه ، اطلاعات خواجه در مبحث نور ، حمایت خواجه از فلسفه ابن سینا ، کالاهای سیاسی خواجه و هدفوی ، نقش خواجه در تعزیر اقلیدس ، پیوستگی منطق و ریاضی نزد خواجه ، خدمات خواجه بزبان و ادب پارسی ، تعزیرات خواجه ، نقش خواجه در حفظ ، تنظیم و تعمیم ریاضیات و نجوم ، اشعار فارسی خواجه ، نشر فارسی قرن هفتم هجری ، سبک آثار فارسی خواجه ، اهتمام خواجه با حیاء علوم و فرهنگ اسلامی در ایام مغول ، تأسیس رصد خانه مراغه بابتکار و همت خواجه ، نسخه های خطی از آثار خواجه ، اصطلاحات علمی عربی خواجه ، تصور و تصدیق در نظر خواجه ، شرح حال و زندگی خواجه ، مطالعه دوران و آثار خواجه در کشور شوروی ، خواجه نصیر در میان دوست و دشمن ، پزشکی در عهد خواجه .

از این گذشته در سنوات اخیره چند کتاب و رساله بزرگ و کوچک بطور مستقل و یا پیوست برخی از آثار خواجه مانند مقدمه اساس الاقتباس و مقدمه منتخب اخلاق ناصری و غیره ، از طرف دانشمندان مطلع پیرامون احوال و آثار خواجه بفارسی منتشر گشته که جمعا بمیزان قابل ملاحظه ای کمک بشناسایی خواجه بزرگ نموده است . و بطوریکه گفتیم از اینرو فارسی زبانان خواجه را از سایر دانشمندان شیعه بهتر میشناسند .

با این وصف اکنون که در این مجله دینی به ترتیب قرن طبق روشی که در معرفی مفاخر اسلام پیش گرفته ایم نوبت به « خواجه نصیر الدین طوسی » رسیده است ، مانیز با مراجعه بمدارک عربی و فارسی مانند : جامع التواریخ رشیدی ، العوادم الجامعه ابن فوطی ، تاریخ و صاف ، روایات الجنات ، مجالس المؤمنین ، مستدرک وسائل ، روضة الصفا ، و مطلع الشمس و غیره ، و مطالعه برخی از آثار خواجه که در این زمینه منابع و مصادر اصلی است ، و ملاحظه کتابها و رسائل یاد شده اخیر و نظریات دانشمندان اهل فن از شرقی و غربی و عرب و عجم ، در دوسه شماره بشرح اجمالی زندگی خواجه و پر حادثه این بزرگ مرد

نامی مبادرت ننوده و تفصیل آنرا بکتاب مفصله ارجاع میدهیم، و اینک باخواجه نصیر الدین از هنگام ولادت تا روز گارجوانی آشنامیشویم :

* * *

ایرانیان دانشمندان بزرگ و رجال کاردان و باشخصیت را «خواجه» مینامیدند، چه این لفظ بمعنی «بزرگ» است و هر بزرگی را باختلاف مراتب بزرگواریش، خواجه میگفتند. مانند خواجه نظام الملک، و خواجه حافظ. چنانکه پیغمبر اکرم (ص) را «خواجه عالم» مینامند.

پس افراد عادی لفظ «خواجه» را بامعنی دومش که «اخته» است و بهمین مناسبت آقا محمدخان قاجار؛ سرسلسله سلاطین قاجاریه را «خواجه» میگویند، اشتباه نکنند، و میان او و سایر خواجه ها که همه از بزرگان دانشمندان و رجال مشهور ایران بوده اند فرق بگذارند.

باری خواجه نصیر الدین اصلا از دهکده «ورشاه» از بلوک چاه رود (جهرود) قم است. پدران او که از مردان دانشمند و اصیل بوده اند، در آنجا میزیسته اند ولی خواجه خود در مشهد مقدس طوس متولد گردید، و بهمین جهت نیز مشهور بطوسی شده است. ولادت او بنا بر تحقیق و مطابق نوشته مستدرک وسائل (۱) از کتاب «محبوب القلوب» قطب الدین اشکوری شاگرد دانشمند خواجه، در بامداد روز شنبه یازدهم جمادی الاولی سال ۵۹۷ روی داده است.

ایام کودکی رادر همان طوس گذرانید و همانجا در سایه تعلیم و تربیت پدر دانشمندش نشوونما یافت. علوم نقلی و مقدماتی را از پدرش محمد بن حسن که از شاگردان عالم نای سید فضل الله راوندی بوده، آموخت و سپس فنون عقلی کلام و فلسفه و منطق را نزد دایش فرا گرفت و از آن پس بشهر تاریخی و حوزه علمی نیشابور آمده در محضر فرید الدین داماد به تکمیل آن پرداخت، و کتاب «اشارات» ابن سینا را نزد وی استماع نمود.

فرید الدین داماد با سه واسطه شاگرد بهمینار حکیم معروف است که سرآمد شاگردان فیلسوف بزرگ ابن سینا بوده.

خواجه مقدمات علوم ریاضی را نزد کمال الدین محمد حاسب که از شاگردان دانشمند افضل الدین کاشانی میبود تحصیل نمود. چنانکه خود در رساله «سیر و سلوک» مینویسد :

« کمال‌الدین محمدحاسب‌ازشاگردان افضل‌الدین کاشی رحمه‌الله در انواع حکمت خصوصاً در فن ریاضی تقدیمی حاصل نموده بود ، و باید در من سابقه دوستی و معرفتی داشت ، و گذرش بدان دیار افتاد که پدرم مرا باستفادت از او تردد بخیمت او اشارت کرد ، و من در پیش او به تعلم فن ریاضی مشغول شدم . »

در نیشابور خواجه باقطب‌الدین مصری و سایر فضلا و دانشمندان آتجاد علوم مختلفه به بحث و بررسی و گفتگو پرداخت و از آن راه نیز بر معلومات خویش افزود .
خواجه در همان ایام جوانی علم حدیث را نیز در خدمت شیخ برهان‌الدین همدانی شاگرد شیخ منتجب‌الدین قمی مؤلف فهرست ؛ و معین‌الدین سالم بن بدران ، فرا گرفت و در سال ۶۱۹ که بیست و دو سال داشته است ، از شخص اخیر الذکر بدریافت اجازه روایت نائل گشت . استاد نامبرده در این اجازه جوان را با آن سن و سال عالی محقق و مجتهد دانسته و از مقام دانش‌روی مدح بلیغی نموده است .
ناتمام

ترجمه فرمائید

در این شماره بمناسبت ماه جمادی الاولی که مصادف با ایام رحلت یگانه بانوی اسلام فاطمه زهرا سلام‌الله‌علیها است علاوه بر درج مقاله‌ای تحت عنوان « بانوی نمونه » و بجای عکس ماهانه یک صفحه رنگی که گوشه‌ای از خطبه معروف آن بانوی بزرگ اسلام را منعکس میسازد ضمیمه نمودیم .
با اینکه پیش نویس صفحه رنگی بطور صحیح و کامل تهیه شده بود متأسفانه اشتباهات مختصری از طرف کاتب در رو نویسی رخ داده که بر خوانندگان گرامی مخفی نیست .